

تعیین و شناسایی قطب های فعالیت و آموزش کشاورزی کشور

مهندس حسین امامی^۱

مهندس محمد محمدی^۲

مهندس حمیدرضا عصار پور آرانی^۳

مهندس سید علی موسوی^۴

محبوبه چمی^۵

چکیده

تحقق نیازسنجی دقیق در حوزه آموزشهای کشاورزی مستلزم بکارگیری ابزاری جهت افزایش دقت و محدود نمودن دامنه نتایج می باشد. در این میان شناسایی و تعیین قطب های فعالیت و آموزش کشاورزی می تواند به عنوان ابزاری کارآمد جهت نیل به این هدف اثرگذار باشد. هدف بر آن است هر یک از ادارات کل آموزش فنی و حرفه ای استانهای کشور بخشی از توان خود را در راستای آموزش رشته ها یا استانداردهای مرتبط با محصولات حایز رتبه خود صرف نموده و برنامه ریزی آموزشی را با استفاده از ابزاری دقیق و کارآمد انجام دهند. مقاله حاضر ضمن معرفی طرح اجرا شده در سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور به عنوان ابزاری جهت نیازسنجی و برنامه ریزی طرح های آموزشی، روند طرح را از برنامه ریزی تا اجرا به تفصیل شرح می دهد. در این طرح قطب های فعالیت کشاورزی برای چهل و چهار محصول عمده کشاورزی کشور در سه بخش زراعت، باغبانی و دام و آبزیان تعیین شد تا بتوان بخشی از آموزشها را بر این اساس برنامه ریزی نمود. در شناسایی قطب های کشاورزی از فاکتورهایی نظیر سطح زیر کشت یا تعداد واحد های کشاورزی، عملکرد یا میزان تولید کل و نیز تعداد بهره برداران به تفکیک استانهای کشور استفاده شده است. با مقایسه امتیازات استانهای کشور در هر محصول، سه استان برتر شناسایی شدند. تعداد پنج استان که در بیش از هشت محصول مهم و اساسی کشور حایز رتبه های اول تا سوم شدند به عنوان قطب های کشاورزی و بیست و دو استان که در تعداد کمتری از محصولات رتبه های اول تا سوم را کسب نمودند به عنوان قطب آن محصول شناسایی و معرفی شدند. امید است اجرای این طرح بتواند منجر به افزایش بهره وری آموزش های روستایی، توجه بیشتر به پتانسیل های مناطق، هدفمند نمودن اجرای آموزش و کمک به توسعه اشتغال کشاورزی در مناطق روستایی شود.

۱-مقدمه

عدالت اجتماعی، توسعه اشتغال و بهره وری از دغدغه های مهم سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور می باشد. در مناطق روستایی کشور بخش کشاورزی چه به صورت سنتی و چه به صورت جدید و امروزی بیشترین سهم را در ایجاد اشتغال دارا می باشد. بنابر این مهمترین وظیفه سازمان در این حوزه پرداختن به آموزش های کشاورزی است. هدایت و برنامه ریزی این آموزشها باید به گونه ای باشد که فرصتهای اشتغال را برای خیل عظیم کارجویان روستایی فراهم آورد. همچنین اعتلای کشاورزی بومی و تقویت آن به نحوی که در دنیای جدید قابل توجه باشد از ظرافت های مدیریت این حوزه می باشد. بنابر این لازم است سازمان

۱- کارشناس آموزش سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور، Hemami123@gmail.com

۲- کارشناس آموزش سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور، m_mohammadi@irantvto.com

۳- کارشناس آموزش سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور ۰۹۱۹۱۲۶۸۷۹۰، h_assarpoor@irantvto.com

۴- مدیرکل دفتر امور آموزش روستایی سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور، firouz1000@yahoo.com

۵- کارشناس ارشد مشاوره و راهنمایی دانشگاه آزاد علوم تحقیقات تهران و، chami.m75@gmail.com

همزمان با توجه به رشته های جدید و مشاغل تازه تعریف شده بخش کشاورزی به کشاورزی بومی و مشاغل سنتی هم توجه داشته باشد.

محصولاتی که در مناطق مختلف کشور با قدمت طولانی کشت و کار می شوند، پایداری خود را در برابر شرایط نامساعد اقلیم، اقتصاد و... اثبات نموده و فعالیت در حوزه این محصولات مخاطرات کمتری دارد. بر عکس توسعه محصولات جدید در مناطق مختلف کشور ممکن است در اثر تغییرات دوره ای اقلیمی با مخاطرات جدی روبرو شود.

با توجه به اینکه در سالیان متمادی و گذشته در هر یک از مناطق کشور محصولات خاصی کشت و کار گردیده به نحوی که حتی در بین مردم زبانزد و شهره گشته است به سادگی می توان با مراجعه به آمار و اطلاعات موجود در کشور اقدام به شناسایی این محصولات و مناطق نمود و برای ایجاد اشتغال پایدار در حوزه کشاورزی بر همین محصولات مطمئن ، اتکا نمود.

بنا بر آنچه گذشت این طرح بر آن است تا با بهره گیری از استعداد اثبات شده مناطق مختلف کشور در تولید محصولات متنوع کشاورزی سهم بیشتری از آموزش های فنی و حرفه ای را به این موضوع اختصاص دهد تا بتواند به نوبه خود سهم خود را در افزایش بهره وری آموزش های مهارتی کشاورزی و توسعه اشتغال در کشور ایفا نماید.

به نظر می رسد نیازسنجی آموزشی در آموزش های روستایی چندان موفق نبوده است و به دلایل مختلف نتوانسته است نیاز واقعی بخش کشاورزی را شناسایی نماید. به هر حال آنچه در عمل روی می دهد پرداختن به آموزش های غیر ضروری و فاصله گرفتن از آموزش های ضروری می باشد و ما شاهد تکرار بسیار زیاد برخی از دوره های آموزشی و در مقابل فراوانی کم تر برخی دیگر از دوره های آموزشی در سطح استانها و کشور می باشیم. همچنین تنوع در آموزش های کشاورزی کم می باشد.

برخی از دلایل توجه بیش از اندازه برخی مراکز آموزشی سازمان به برخی از دوره ها یا رشته های آموزشی را می توان به قرار زیر دانست:

گروهی از این رشته های آموزشی جزء آموزش های لوکس هستند یعنی یا جنبه تفریح و سرگرمی دارند و یا به دلیل مسایل فرهنگی و تبلیغات زیاد، تقاضای کاذب در این حوزه ها وجود دارد که البته تقاضای کاذب به معنای وجود متقاضی فراوان و در نتیجه تشکیل آسانتر دوره ها برای مجریان می باشد. در بخش کشاورزی می توان بیشتر دوره های پرورش قارچ خوراکی را در این دسته قرار داد. برخی دیگر از رشته های آموزشی به دلیل سهولت در اجرا ، عدم نیاز به تجهیزات زیاد، سهل الوصول بودن نیروی انسانی حایز شرایط به عنوان مربی و سایر مسایل از این دست، گسترش یافته و با فراوانی بسیار زیاد در مناطق اجرا می شوند.

بنابر آنچه گفته شد طرح « تعیین و شناسایی قطب های فعالیت و آموزش کشاورزی کشور» که اختصاراً آن را « طرح قطب بندی» می نامیم تلاش دارد تا با شناسایی استان های برتر در عرصه فعالیت های تولیدی هر یک از محصولات اساسی کشاورزی کشور ، سهمی را در هدایت آموزش ها به سمت نیازهای واقعی بخش کشاورزی، جلوگیری از هدر رفت منابع سازمان، افزایش کیفیت آموزش ها، افزایش بهره وری و اشتغال و نهایتاً توسعه عدالت اجتماعی داشته باشد. همچنین این طرح بر آن است تا با تشویق به توجه به محصولات اساسی کشاورزی در هر یک از استان های کشور ، ضمن هدایت آموزش ها به سمت محصولات اساسی و مورد نیاز کشور به نوعی از کشاورزی بومی حمایت نماید. انتظار می رود که با اجرای این طرح ضمن افزایش دقت و کارآیی عملیات نیاز سنجی ، بخشی از منابع سازمان در هر استان در راستای شکوفایی و توسعه هر چه بیشتر استعداد های بالفعل و اثبات شده مناطق در عرصه کشاورزی هزینه گردد.

۲- روش شناسی

درجه بندی یا رتبه بندی استان های کشور را بر اساس فعالیت های مرتبط با یک محصول مهم کشاورزی را قطب بندی کشاورزی می نامیم. منظور از فعالیت کشت و کار و فعالیت های مختلفی که قبل و پس از آن انجام می پذیرد می باشد. قطب بندی کشاورزی ضمن بیان اولویت های کشاورزی استانهای کشور می تواند در زمینه برنامه ریزی آموزشی راهگشا باشد. فاکتور های مختلفی در تعیین محدوده جغرافیایی قطب های کشاورزی قابل طرح می باشند. مثلا ویژگی های فرهنگی و قومی شامل مناطق ترک نشین، عرب نشین و... و یا ویژگی های اقلیمی شامل مناطق گرم و مرطوب ، بیابانی ، کوهستانی و... هر کدام از این دو روش اگر چه دارای مزایای خاص خود می باشند و لیکن محدودیت های اساسی و مهمی هم دارند. به عنوان مثال آمار دقیق تولیدات کشاورزی بر اساس این دو ویژگی وجود ندارد و یا امکان برنامه ریزی آموزشی و عملیاتی نمودن تعهدات آموزش بر اساس این دو ویژگی دشوار می باشد. بنابراین به جای استفاده از دو فاکتور ذکر شده از فاکتور دیگری که محدوده جغرافیایی استان ها یا همان تقسیمات کشوری می باشد، استفاده گردید. قطب بندی بر اساس استان های کشور از نظر دسترسی به آمار و اطلاعات و همچنین سهولت در برنامه ریزی و اجرای آموزش با توجه به بهره مندی از تشکیلات اداری دولت و سازمان آموزش فنی و حرفه ای در استان های کشور از اولویت اول برخوردار می باشد.

این مقاله درباره محصولات یا حرف کشاورزی در سه حوزه اصلی یعنی زراعت ، باغبانی و دامپروری و در قالب مقایسه توانمندی های استانهای کشور بحث می کند. بر اساس آمار نامه کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۸۵ محصولات و حرفه های اساسی و مهم کشاورزی شامل ۲۱ محصول زراعی ، ۱۶ محصول باغی و ۷ محصول یا حرفه دامی می باشد.

جدول ۱- فهرست عناوین محصولات مهم و اساسی زراعی کشور [۱]

ردیف	نام محصول	ردیف	نام محصول	ردیف	نام محصول
۱	گندم	۸	خریزه	۱۵	توتون و تنباکو
۲	جو	۹	گوجه فرنگی	۱۶	پنبه
۳	شلتوک	۱۰	پیاز	۱۷	کلزا
۴	شبدرد	۱۱	سیب زمینی	۱۸	نخود
۵	یونجه	۱۲	نیشکر	۱۹	لوبیا
۶	خیار	۱۳	سویا	۲۰	ذرت دانه ای
۷	هندوانه	۱۴	چغندر قند	۲۱	عدس

جدول ۲- فهرست عناوین محصولات مهم و اساسی باغی کشور [۱]

ردیف	نام محصول	ردیف	نام محصول	ردیف	نام محصول
۱	پسته	۷	زعفران	۱۳	انجیر
۲	مرکبات	۸	گیاهان دارویی	۱۴	چای
۳	سیب	۹	گل و گیاهان زینتی	۱۵	موز
۴	خرما	۱۰	گردو	۱۶	گل محمدی
۵	انگور	۱۱	زیتون		
۶	قارچ خوراکی	۱۲	انار		

جدول ۳- فهرست عناوین محصولات و حرف مهم و اساسی دامی کشور [۱]

ردیف	نام محصول	ردیف	نام محصول	ردیف	نام محصول
۱	گاو و گوساله	۴	ماهیان سردابی	۷	زنبور داری
۲	گوسفند و بره	۵	ماهیان گرم آبی		
۳	مرغ گوشتی و تخم گذار	۶	صیادی		

شاخص های شناسایی قطب های هر محصول :

درباره محصولات زراعی و باغی از دو شاخص «سطح زیر کشت» و «میزان کل تولید» استفاده گردید درباره محصولات گروه دامی برای هر محصول از شاخص های متفاوتی استفاده گردید .

برای شناسایی قطب های دام سبک و سنگین (گوسفند و بره - گاو و گوساله) صرفاً از شاخص «تعداد دام» موجود در استان استفاده گردید . برای شناسایی قطب های پرورش مرغ کشور از شاخص های «تعداد سالن های مرغداری» و «ظرفیت سالن های مرغداری» هر استان استفاده شد . برای شناسایی قطب های پرورش ماهی گرمابی و سردابی از شاخص هایی نظیر «مساحت کل استخرهای استان» و «میزان کل تولید استان» استفاده شد . برای شناسایی قطب های صیادی کشور صرفاً از شاخص «میزان کل صید» انجام شده و نهایتاً برای شناسایی قطب های پرورش زنبور عسل از دو شاخص «تعداد کندوی موجود در استان» و «میزان کل عسل تولید شده» استان استفاده شد .

۳- یافته ها :

با امتیاز دهی به شاخص ها برای هر یک از محصولات کشاورزی استان ها و برآورد مجموع امتیازات، استانهای برتر شناسایی شدند . علاوه بر آن با این روش سهم هر استان در کشور و در مورد هر یک از محصولات محاسبه گردید . بر اساس نتایج حاصل شده از استانهای برتر در زمینه تولید هر یک از محصولات اساسی کشور به شرح زیر مشخص شدند :

جدول ۴- قطب های کشاورزی بر اساس محصولات حایز رتبه استانهای کشور [۲]

ردیف	نام استان	عناوین محصولات حایز رتبه استانهای کشور
1	آذربایجان شرقی	یونجه
2	آذربایجان غربی	سیب
3	اردبیل	عنس
4	اصفهان	گیاهان دارویی
5	ایلام	
6	بوشهر	توتون و تنباکو
7	تهران	مرغ و گیاهان زینتی
8	چهارمحال و بختیاری	ماهیان سرد آبی
9	خراسان جنوبی	بنه
10	خراسان رضوی	خریزه
11	خراسان شمالی	
12	خوزستان	نیشکر
13	زنجن	زیتون
14	سیستان و بلوچستان	موز
15	سمنان	خریزه
16	فارس	گندم
17	قزوین	خریزه
18	قم	
19	کردستان	نخود
20	کرمان	خیل
21	کرمانشاه	نخود
22	کنگاور و بویر احمد	
23	گلستان	سویا
24	گیلان	چای
25	لرستان	شیر
26	مازندران	شلتوک
27	مرکزی	لویا
28	هرمزگان	صیقلی
29	همدان	سیب زمینی
30	یزه	انل

۴- بحث و نتیجه گیری :

- با توجه به نتایج حاصل از طرح پنج استان آذربایجان شرقی، خراسان رضوی، کرمان، مازندران و فارس که هر کدام در بیش از ۹ محصول مهم و اساسی کشور رتبه های اول تا سوم را کسب کرده اند ، می توان به عنوان قطب های اصلی کشاورزی کشور دانست . بنابراین شایسته است سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور نسبت به ایجاد و توسعه مراکز تخصصی کشاورزی در این استانها اقدام نماید . سهم آموزش های کشاورزی در این استانها می بایست بیشتر از سایر استان های کشور باشد .
- تعداد ۲۱ استان در یک یا چند محصول مهم کشور حائز رتبه شده اند که شایسته است آموزش های مرتبط با این محصولات در آن استانها توسعه یابد .

- با نگاهی به عناوین مجموعه استانداردهای کشاورزی سازمان در می یابیم که برای بسیاری از محصولات مهم و اساسی کشاورزی کشور تا کنون هیچ گونه استاندارد آموزشی تهیه نگردیده است . بنابراین می توان گفت سازمان درباره بسیاری از محصولات مهم و اساسی کشور تا کنون هیچ آموزشی ارائه نکرده است . بنابراین شایسته است نسبت به تهیه استانداردهای آموزشی محصولات حائز رتبه اقدام گردد .

- با توجه به ضرورت حمایت از تولید ملی که نتیجه قطعی آن ایجاد و توسعه اشتغال در کشور است و با توجه به قابلیت های اقلیمی هر یک از قطب های کشاورزی ، بستر توسعه کشت و کار و نیز توسعه صنایع جانبی و صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در قطب های محصولات کشاورزی کشور فراهم است و آموزش صنایع تبدیلی و تکمیلی می تواند سبب رونق بیشتر تولید محصولات گردد .

- به منظور حمایت همه جانبه از تولید محصولات مهم اساسی هر استان تدوین طرح خوشه های کشاورزی ضروری می باشد . به این معنا که ارائه آموزش در تمام حوزه های خدمت رسانی ، برای تولید یک محصول کشاورزی صورت پذیرد .
- بسیاری از محصولات کشاورزی دارای ویژگی هایی نظیر صرفه بالای اقتصادی ، مختص بودن به یک منطقه خاص در جهان و.... می باشند و لیکن با توجه به اینکه جزء محصولات مهم کشور و اساسی کشور قلمداد نشده اند در این طرح جایگاهی نداشته اند . بنابراین شناسایی قطب های کشاورزی در سایر محصولات هم ، مورد نیاز بخش آموزش سازمان می باشد .

مراجع:

- [۱] آمارنامه کشاورزی سال های (۱۳۸۸، ۱۳۸۷، ۱۳۸۶، ۱۳۸۵). دفتر آمار و فناوری اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی، تهران: وزارت جهاد کشاورزی معاونت برنامه ریزی و اقتصادی
- [۲] امامی، حسین؛ محمدی ابهرچایی، محمد و آذری، آرمین. (۱۳۸۹). بررسی و تعیین قطبهای فعالیت و آموزش کشاورزی کشور، سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور